

IV. ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ В XVI–XX СТ.

DOI 10.33294/2523-4234-2020-30-1-139-150

Скочиляс І. Я.

Львівський “помісний” собор 1591 р. в добу першого руського культурно-релігійного оновлення: канонічний статус, типологія та реформаційна програма

Звернено увагу на Львівський собор 1591 р. як спробу тогочасного київського митрополита Михайла (Рагози) підпорядкувати своїй духовній юрисдикції Львівську єпархію (у статусі митрополичого намісництва) та поширити на терени Руського воєводства й Поділля програму започаткованих ним реформ з опорою на братський рух. З’ясовано, однак, що на дальшу перспективу пастирські успіхи Рагози виявилися короткотерміновими, адже після проголошення Берестейської унії його позиції у Львівській єпархії, яка залишилася вірною православ’ю, остаточно похитнулися, а рішення січневого собору 1591 р. стали неактуальними, оскільки митрополит втратив контроль над місцевими церковними структурами. Встановлено також, що Львівський собор 1591 р. типологічно був помісним собором Київської митрополичої архієпархії.

Ключові слова: Львівська єпархія, помісний собор, церковні братства, митрополит Михайло (Рагоза)

Актуальність теми. Поряд із державними структурами й органами самоврядування (магістрати, братства тощо), у творенні життєвого простору функціонування українського етносу та географічних меж сучасної України, протонаціональної ідентичності й інституційних форм самовираження русинів/українців та української культури в ранньомодерний період важливу (а на переконання деяких інших дослідників – навіть головну) роль відіграли організаційні структури християнських конфесій – Православна та Унійна церкви. Еклезіальні структури стали тим середовищем, у якому формувалася конфесійна самосвідомість, тісно пов’язана з протонаціональними й національними ідентичностями, появою етносів та середньовічних і ранньомодерних дискурсів. Припускають, що в Східній і Центрально-Східній Європі самосвідомість переосмислювалася й артикулювалася не тільки в уявленнях про

династію й державу, але й про релігію та територію, на якій цей етнос жив [1, с. 15–16, 18–19, 22–31, 38–42].

Одним із центральних інститутів адміністрації та канонічної структури Київської митрополії були єпархіяльні собори (їх ще називали генеральними синодами деканів, конгрегаціями, синодами) духовенства і мирян. У соціокультурних реаліях домодерної епохи ці публічні форуми водночас виконували важливу функцію репрезентації й дисциплінування руської етноконфесійної спільноти, а також кодифікації її східнохристиянського етосу і конструювання тогочасної тотожності православних та уніатів. У XVI–XVIII ст. єпархіяльні собори перетворилися на дієву інституцію, в рамках якої русини/українці могли артикулювати свою культурну, релігійну й навіть суспільну програму. На цих публічних форумах “люди грецької віри” захищали права та привілеї “нації руської”, виявляли свій традиційний етос тощо.

Метою статті є визначення типології, юрисдикційного статусу, інституційних завдань і культурно-релігійної програми собору, що відбувся у Львові в січні 1591 р. під головуванням тогочасного предстоятеля Руської церкви Михайла (Рагози).

Новизна дослідження полягає в представленні Львівського єпархіяльного зібрання 1591 р. в ширшому контексті пастирської діяльності Рагози та в рамках інституту соборування Київської митрополичої архієпархії.

Огляд літератури. Період першого українського національного відродження широко репрезентований в історіографії [12–18]. Так само достатньо вивчені особливості тогочасного еклезіального розвитку Київської митрополії [19, с. 44–88; 20, с. 1–5] та в загальних рисах відтворена біографія Михайла (Рагози) [6, с. 11–23; 19, с. 136–210, 225–229; 21, с. 257–264; 22–28; 29, с. 5–7, 35–36, 78–79, 118–119, 127–128, 138–139, 162–164, 172–173, 359–363, 366–370; 30, с. 49–51; 31, с. 453], а культурний і релігійний контексти змін кінця XVI ст. блискуче опрацьовані в монографіях о. Бориса Гудзяка та Михайла Дмитрієва [21, с. 314–315; 32, с. 505–530]. Натомість на канонічний статус і програму Львівського собору 1591 р. в контексті інституту соборування Київської архієпархії науковці не звертали спеціальної уваги.

Методологічні засади дослідження (інститут соборування та проблеми термінології)

Згідно з церковним правом, собор є “збором священників та інших представників місцевої Церкви, покликаних надавати допомогу єпархіяльному єпископові для добра цілої єпархіяльної спільноти”. Такий собор проводиться для обговорення й вирішення справ віровчення, релігійно-морального життя, устрою, управління та дисципліни віросповідних християнських громад [2, с. 6–7, 13, 16, 19–21, 36, 39, 60, 181; 3, с. 609–610; 4, р. 98–99]. Східне богослов’я трактує собор як “зібрання членів Церкви зі Христом”, що має кафоличну природу і є “конкретним вираженням єдності Церкви у множинності її емпіричних

аспектів”. Каноністи Руської унійної церкви окреслювали єпархіяльний собор як “певний збір на одному місці церковних осіб, скликаних єпископом, на хвалу Божу та спасіння людських душ”. Зокрема, підручник з пастирського богослов’я київського митрополита Лева (Кишки) “Собрание припадков” 1722 р. визначає його як “зібрання вірних Христових, які рядять душами християнськими” [5, с. 138–139].

Основною ціллю соборів у Київській митрополії, що виконували роль представницького органу кліру та вірних єпархії, було “исправление церковных вещей”, “добре керівництво єпархією та з’ясування всіх потреб духовенства й мирян”, а також безпосередній зв’язок єпархії зі своїм владикою. Підставою для існування соборового інституту в Церкві є віровчення засновника Церкви (Мт. 18:18, 15–20; Ін. 17:17, 21–26), приклад апостолів (Ді. 15) та правила вселенських помісних соборів і партикулярне законодавство місцевих Церков [2, с. 6–7, 13, 40; 4, р. 41–44; 6, с. 102, 175–176] (тут – Київської митрополії) [7, с. xxxv–xxxix].

Києвохристиянською специфікою соборування була давня церковна практика (притаманна як православним, так і уніатам) поєднання інституту єпархіяльних соборів із судівничим інститутом та пастирськими візитаціями. Очевидно, запровадження унії не змінило цієї системи церковного управління. В єпархіях Київської митрополії й надалі зберігалася традиція попередніх століть, що передбачала використання своєрідної “тріади” (візитація – собор – духовний суд) для утримання тривкого інституційного зв’язку ієрархії з духовенством і вірними, забезпечення виконання судових вироків у віддалених від єпископської катедри місцевостях та збереження принципу соборності Східної церкви [8, с. 46–94]. Упродовж XVII ст. ця система зазнала суттєвих змін у бік її пристосування до латинської пастирської моделі, однак засадничі трансформації в її функціонуванні все ж не відбулися.

За метою зібрання і змістом програми єпархіяльні собори Київської митрополії поділяються на:

- звичайні (щорічні);
- елекційні (виборчі);
- унійні (об’єднавчі).

Натомість за юрисдикційним характером і конфесійною належністю учасників вирізняють *православні* та *унійні* єпархіяльні собори. Всі типи зібрань кліру існували одночасно на території Галицько-Львівсько-Кам’янецької єпархії.

Не пізніше 80-х рр. XVI ст. на теренах Львівської єпархії сформувалася своєрідна дуалістична система соборування, у межах якої паралельно функціонували споріднені між собою, але відмінні за територіальною юрисдикцією та складом учасників типи зібрань правлячого архієрея, кліру й мирян. Така система охоплювала: 1) щорічне скликання духовенства на “генеральний” собор до столиці єпархії чи іншого адміністративного центру; 2) проведення “дворічних (трирічних) помісних” (за іншою термінологією, “часткових”) соборів для

окремих частин владицтва, поділеного на соборові округи за кількістю кафедр (у Львівській єпархії їх було три – Галицький (Крилоський), Кам’янецький і Львівський); 3) організацію “єпископських соборчиків” [9, с. lxxi–lxxviii; 10, с. 23–42].

Існування, поряд з “генеральними конгрегаціями”, також інституту “помісних соборів” пояснюється специфічними географічними умови Руської церкви, а саме великою територіальною протяжністю її єпархій. “Помісні собори” скликалися для того, щоб полегшити священству участь у щорічних зібраннях, очолених владикою; у такий спосіб єпископ намагався забезпечити максимальне залучення парафіяльного духовенства до соборування й детальніше ознайомитися зі станом справ на місцях. Своїми витокami ця традиція сягає часів раннього християнства. За переданням, аби Церква впевнилась у тому, що владики справедливо винесе свій вирок про відлучення вірних від релігійної громади, собор треба було організувати в кожній єпархії двічі на рік: восени та напередодні посту, аби в чистому сумлінні принести Богові офіру [11, с. 102]. “Помісні” собори проводилися зазвичай у катедральних центрах Львівської єпархії – Галичі (Крилосі), Кам’янці та самому Львові.

Канонічний статус собору 1591 р.

Два відомі за джерелами собори Київської митрополичої архієпархії (Львівський 1591 р. і Новгородський 1596 р.), організовані її предстоятелем Михайлом (Рагозою), відбувалися в добу культурного й релігійного оновлення руської етноконфесійної спільноти кінця XVI – початку XVII ст. (яке українська історіографія, з легкої руки Михайла Грушевського, назвала “першим українським національним відродженням” (1580–1610 рр.)).

Майбутній предстоятель Руської церкви народився на переломі 20–30-х рр. XVI ст. у сім’ї середньозаможних шляхтичів Мінського воєводства. Під час литовсько-московських війн разом зі своїм братом Юрієм потрапив у полон. У 1570-х рр. виконував обов’язки писаря при дворі волинського воєводи князя Богуша Корецького, а в лютому 1579 р., на прохання православної шляхти Мінського повіту отримав від Стефана Баторія монаршу номінацію на уряд архимандрита Вознесенського монастиря в Мінську. Того ж року прийняв чернечий габіт, а перед 1582 р. був рукоположений на єромонаха. Вже в серпні 1582 р. став архимандритом Святотроїцької обителі в Слуцьку, а 1589 р. – також настоятелем монастиря в Морочу [6, с. 11–23]. З ініціативи князя Костянтина Острозького та інших представників руської магнатурії король і великий князь Жигимонт III 27 липня 1589 р. видав привілей Рагозі на Київську митрополію, а 1 серпня у Вільні його урочисто возведено на престол глави Руської церкви царгородським патріархом Єремією II Траносом. У першій половині 1590-х рр. Рагоза провів низку митрополичих соборів із широкою програмою реформування православної віри, а 6–10 жовтня 1596 р. очолив Берестейський унійний собор, що проголосив єдність Київської митрополії з Римським Апостольським престолом.

На початку 1591 р., вперше за майже півтора століття, глава Руської церкви здійснив пастирський візит до Львівської єпархії. Ця поїздка стала компонентою тривалої ревізії Михайлом (Рагозою) своєї розлогої Київської митрополії, коли він після Різдва свят відвідав спочатку престольну столицю – Київ, а відтак подався до Острога і Львова. Чи існувало тоді в митрополита право реалізувати свою канонічну юрисдикцію на території цього православного владцтва, а тим паче скликати й очолювати тут єпархіяльний собор духовенства і мирян? Із суто канонічного погляду, Михайло (Рагоза) мав повноваження проводити ті чи ті пастирсько-адміністративні чинності щодо місцевого архієрея, кліру та вірян. Річ у тім, що коли 1539 р. королівським привілеєм була фундована Львівська єпархія, тогочасний глава Руської православної церкви визнав статут першого її владика Макарія (Тучапського) виключно як свого вікарія (“двірного владика”) з титулом єпископа львівського і кам’янець-подільського [15; 16; 29], натомість Успенську катедру в Галичі та номінацію “єпископ галицький” було зарезервовано за київським митрополитом, на чому всі, хто посідав цей престол, наполегливо наголошували аж до середини XVIII ст. На офіційному рівні до унії 1596 р. титулатура львівських єпископів визнавалася тільки частково. Тож програмою-мінімумом усіх предстоятелів Руської церкви (в т. ч. і Рагози) було встановлення контролю над самим Успенським кафедральним собором (до чого “зобов’язувала” хоча б їхня титулатура), кінцевою ж метою цієї політики стала нівеляція статусу Львівської єпархії до рівня митрополичого намісництва або ж принаймні фактичне визнання її як вікарного владцтва, на підставі присяжної грамоти Макарія (Тучапського) 1540 р. [33, с. 182]. Таким чином, Михайло (Рагоза) володів усіма канонічними правами на реалізацію своєї пастирської влади в межах Львівської православної єпархії, чим він повною мірою й скористався на початку 90-х рр. XVI ст. Ця еклезіальна самосвідомість архиєпископа виразно простежується у преамбулі до однієї з його грамот, виданих у столиці Руського воєводства: “Наша смиренність, перебуваючи нині задля направи церковних і братських справ у цій нашій Галицькій митрополії й тут, у Львові...” [34, арк. 1].

На відміну від інших суфраганій Київської митрополії, духовна й навіть адміністративна влада глави Руської церкви щодо Львівського владцтва була особливо дієвою. У низці конфліктів другої половини XVI ст. між львівськими архиєпископами та місцевим духовенством, монастирями, церковними братствами й іншими мирянськими середовищами київські митрополити дуже часто захищали інтереси останніх. Якщо протягом другої половини XVI ст. предстоятелі Церкви переважно виступали арбітрами у вирішенні різноманітних суперечок ієреїв і мирян Львівської єпархії [33, с. 183–184; 35, с. 452–453], то зі вступом на митрополичий престол Михайла (Рагози) той почав проводити політику підпорядкування своїй прямиї юрисдикції місцевих православних інституцій, священників та їхньої пастви. За підрахунками Леоніда

Тимошенка, Рагоза був причетний до появи близько півсотні офіційних актів і листів, що стосувалися владицтва (це половина всієї його документальної спадщини) [26, с. 98; 27, с. 5–7; 36, с. 53–54]. Послідовна підтримка митрополитом Львівського Успенського братства та культурно-освітніх реформ на теренах цієї єпархії була зумовлена не тільки роллю очільника Руської церкви, але й наміром зміцнити тут впливи Святософійської катедрі [33, с. 184–185, 555–557]. Скориставшись протистоянням братчиків з Балабаном, Михайло (Рагоза) в 1590 р. встановив свою юрисдикцію над монастирем Св. Онуфрія Пустельника у Львові, підтвердив вибір Успенською конфратернією двох ієреїв до “Волоської” церкви [7, арк. 1] та домогся від Берестейського провінційного собору 1590 р. визнання цієї обителі як митрополичої ставропігії. Невдовзі такий самий статус отримало й Львівське Успенське братство. Старшому священникові братського храму були делеговані безпрецедентні, як для такого рангу духовної особи, повноваження митрополичого намісника, що їх він виконував, очевидно, до перетворення цієї конфратернії в 1593 р. на патріаршу ставропігію. Такі нововведення забезпечили Рагозі інституційну можливість безпосередньо впливати на релігійну ситуацію в регіоні [37, с. 230–232; 38–40].

Згідно з опублікованими **джерелами** й найновішими **дослідженнями** [41, р. СХХХVIII–СХХХVIII, CLI, CLIII, CLX, CLVIII–CLXX, 260, 322], не пізніше 17 січня 1591 р. митрополит Рагоза, заохочуваний князем Костянтином Острозьким, прибув до Львова з метою “чинити покой”, а саме благословити місцевих мирян і духовенство. У місті кир Михаїл провів візитацію Успенської братської церкви, однойменного братства (владика навіть уписався в почесні члени цієї ставропігії [42, с. 236–245]) та підпорядкованого йому Святоонуфріївського монастиря, а ще відвідав декілька інших православних конфратерній. 17 січня вітальними віршами його зустрічали учні братської школи в Успенському храмі [43; 44], а 22 січня він посвятив вівтар каплиці Трьох Святителів Волоської церкви, де “поклав антимінс свого благословення”. Рагоза також проголосив митрополичі права на Унівську Святоуспенську лавру, апробував монаший устав Онуфріївської обителі, наказав опублікувати соборну грамоту патріарха Єремії II Траноса і постанови Берестейського собору 1590 р., які, серед іншого, стосувалися й давніх руських звичаїв свячення їжі на Різдво Христове та Великдень і які суперечили канонічним приписам Східної церкви [45, арк. 1–1 зв.]. Іншою грамотою митрополит 24 січня благословив на проповідництво в Успенській святині та за її межами дидискалів братської школи Стефана і Кирила.

У рамках традиційної для Руської церкви “адміністративної тріади” (візитація – собор – суд), Михайло (Рагоза) скликав у місті зібрання місцевого кліру й вірян та очолив духовний суд. Цей з’їзд, за всіма канонічними ознаками і тогочасною пастирською практикою, мав статус архієпархіального собору київського митрополита для окремого церковного округу митрополичої архі-

епархії – Галицького (Львівського) генерального намісництва. Рагоза провів його 25–27 січня 1591 р. [46, с. 352] “у місті посеред церкви Успення Пресвятої Богородиці” [34, арк. 1], а приводом до скликання собору були зауважені владику “велике сум’яття й ворожнеча в народі супроти братства через занедбанья Гедеона, львівського й кам’янець-подільського єпископа нашої Галицької митрополії” [34, арк. 1]. Водночас із ширшої перспективи січневе зібрання слід розглядати як один з інституційних інструментів реалізації пастирської програми реформування “руської віри”, що спостерігається в діяльності Рагози після його возведення на митрополичий престол.

Соборові засідання та їхні постанови

Учасниками собору, крім самого кир Михаїла, були “Гедеон, львівський єпископ; Геннадій, архимандрит Дерманського монастиря; Василій, ігумен Львівського ставропігійного монастиря Святого Онуфрія; Атанасій Одоней, проповідник великої київської Софійської церкви; Ігнатій, проповідник і вчитель львівської церкви, храму Успення Богородиці; Михайло, священник тієї ж церкви; Павло, ієрей львівського передміського храму Святого Благовіщення, та немало інших духовних і світських людей звідусюди” [34, арк. 1]. Був запрошений і ієрарх Перемишля Арсеній (Брилінський, 1587–1597), однак він не приїхав до Львова за станом свого здоров’я, а також митрополичий протонотарій Григорій (Загоровський), який, відповідно до своєї посади, мав бути соборовим писарем [46, с. 348].

Збереглися дві постанови цього церковного з’їзду, оприлюднені від імені протоса собору – митрополита Михайла (Рагози). Це декрет з 25 січня про заборону львівському єпископові Гедеону (Балабану) втручатися в справи Успенського ставропігійного братства [34, арк. 1] та грамота на заснування церковної конфраатернії при Богоявленській парафії у Львові [47, арк. 1]. У першому документі йдеться про претензії успенських братчиків до інших православних Львова. Позивачі – “пани міщани цього міста, все разом братство храму Успення Богородиці, заявили на соборовому суді, що частина міщан «проти нас, братства, зібравши до себе з боку противників немало людей, намовляли проти нас і Його милість отця Гедеона, львівського єпископа, і з ним багатьох із шляхетського стану, позивали нас до суду й невинно оскаржували, як перед світськими урядами, так і перед духовними зібраннями у Вільні й у Великому Бересті, змушуючи нас до далеких доріг, спричиняючи марнування [часу], втрати й численні збитки та невинні видатки, порушуючи нашу добру славу, і честь, і непорушну віру, призводячи до світського приниження, порушуючи права церковних і монастирських ґрунтів, через що ми в наших домашніх маєтностях та в церковних милостинях і в монастирі зазнаємо великої шкоди” [34, арк. 1].

Так само братчики скаржилися на владика Балабана, який невмотивовано переслідував їхнього священника: “без жодного суду багато разів піддавав

нашого попа, отця Михаїла, тривалому неблагословенню та силою кидав до в'язниці, що призводило до великої зневаги хвали Божої в нашій церкві, і церква довгий час стояла мовчазною” [34, арк. 1]. Інша грамота фіксувала перебіг засідання духовного суду в часі собору, що розглядав скаргу членів цієї конфраатернії на світську адміністрацію, котра уневажила патріаршу грамоту. Докладно вислухавши свідчення сторін судового позову (обвинувачені заявили, що “ми мусили те чинити, слухаючи пана отця Гедеона, нашого єпископа” [34, арк. 1]), митрополит оголосив прощення міщанам, котрі тепер відмовилися від будь-яких претензій до ставропігійного братства, задекларувавши послух предстоятелєві Руської церкви. За підсумками соборового суду, Рагоза виправдав конфраатернію й підтвердив усі її права і привілеї, в т. ч. східних патріархів Йоакима антіохійського та Єремії царгородського: “Братство з усіма їхніми благословенними привілеями визнаємо за бездоганне, чесне, святе й благословенне і не бажаємо ні в чому й ніколи йому противитися” [34, арк. 1]. Водночас у категоріях соціального дисциплінування собор заборонив Гедеонові (Балабану), іншим священникам і світським особам втручатися у внутрішні справи Успенської конфраатернії під загрозою непростення й екскомуніки. Було також підтверджено майнові прерогативи братства [46, с. 348–350] та підкреслено важливість його освітньо-видавничої діяльності: “Повинне пильно дбати про шкільне навчання; провадити друкарню, і в ній помножувати друкарською роботою шкільні науки й писання святих книг” [46, с. 348–350].

Наступного дня, 26 січня, собор продовжив своє засідання, зосередившись цього разу на справі Львівського Богоявленського братства на Галицькому передмісті [48] (до духовного зібрання зверталися “благочестиві й христоролюбні Пани львівські передміщани біля Галицької брами, ктитори храму Святого Богоявлення”) [37, с. 236–238; 46, с. 349–350; 47, арк. 1; 48, с. XIV–XVI]. За підсумками розгляду цього питання Рагоза видав соборову грамоту братчикам: “Благословляємо їх і об’єднуємо в цьому міщанському благословенному й благочестивому братстві, аби жили в усі віки єдинодумно, єдиначесно, єдинопорядно та правовірно” [47, арк. 1]. Митрополит прийняв Богоявленську конфраатернію під свою опіку та затвердив для неї правила самоорганізації, що взорувалися на Львівську ставропігію, під нагляд якої й переходило це братство: “Священників мають собі обирати богоугодних, чесних, не корчемників, щоб ті священнодіяли в їхній божественній церкві. Коли ж той піп богоявленський не буде жити в цнотливості й добропорядності, як личить священникові, а вправлятиметься у безчинствах і пиятиці, не піклуючись про церковну спадкоємність”, то його необхідно покарати, включно з усуненням від парафії [47, арк. 1]. Митрополіча грамота постулювала дотримання норм християнської моралі, увагу до бідних і хворих, братську взаємодопомогу, нагляд за “шпиталем для своїх убогих” і парафіяльним храмом: “У напастях і в бідах, і в недугах [мусять] братії своїй допомагати, і до гробу так само чесно проводити; церковну благоліпність до-

стойно прикрашати; і володіти всіма церковними маєтками й опікуватися ними; а церковними й шпитальними милостинями, і братськими – праведно розпоряджатися; а межі своєю братією розмовляти покірно, терпляче, нелицемірно й праведно” [47, арк. 1].

Висновки

Загалом Львівський помісний собор 1591 р. у короткотерміновій перспективі можна вважати успішною пастирською ініціативою митрополита Михайла (Рагози), хоча б із огляду на безпосередню рецепцію його рішень у постановах Берестейських провінційних соборів Руської церкви, що відбулися в червні й жовтні того ж року та підтвердили права Успенської ставропігії. Досягнення Михайлом (Рагозою) певних успіхів у встановленні митрополичої юрисдикції на території Львівського владичтва за посередництвом інституту соборування засвідчує оприлюднена Гедеоном (Балабаном) і сфальсифікована ним “патріарша грамота”. У ній Єремія Транос нібито вимагав зречення Рагози та забороняв втручатися “у справі чужої [Львівської] єпархії”. Кульмінацією цього протистояння були ухвали митрополичого собору 1594 р. про позбавлення Балабана святительського сану [19, с. 123–128; 35, с. 300–302]. Однак уже наприкінці 1595 – на початку 1596 р. кир Михайл пішов на тимчасове порозуміння з владикою Гедеоном, не в останню чергу через унійні ініціативи православної ієрархії, до котрих долучився і львівський єпископ. Із проголошенням Берестейської унії та визнанням Рагозою зверхності Папського престолу, його позиції у Львівській єпархії, яка залишилася вірною православ’ю (в єдності з Царгородським патріархатом), остаточно похитнулися і плоди січневого собору 1596 р. для митрополита стали зовсім примарними, адже він втратив контроль над місцевими церковними структурами.

1. Дмитриев М. В. Проблематика исследовательского проекта “Confessiones et nationes. Конфессиональные традиции и протонациональные дискурсы в истории Европы” // Религиозные и этнические традиции в формировании национальных идентичностей в Европе. Средние века – новое время. Москва, 2008. С. 15–42.

2. Афанасьев Н. Церковные соборы и их происхождение. Москва, 2003. 220 с.

3. Никодимъ, епископ. Правила Православной Церкви с толкованиями. [Москва], 1994. Т. 1.

4. Pallath P. The Synod of Bishops of Catholic Oriental Churches. Rome, 1994. XIV, 234 p.

5. Szczerkowski T. Prawo kanoniczne. Supraśl, 1792.

6. Лісейчыкаў Д., Бобер І. “Варуючы і мілуючы мальжонку мою законную веньчальную...”: Жыццё і смерць мітрапаліта-«дваяжэнца» Анісіфара Дзевачкі // Беларускі гістарычны часопіс. 2018. № 5. С. 11–23.

7. Центральний державний історичний архів, м. Львів (далі – ЦДІАУ, м. Львів). Ф. 129. Оп. 1. Спр. 136.

8. Сकोчиляс І. Генеральні візитації в українсько-білоруських єпархіях Київської уніатської митрополії. 1596–1720 роки // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (далі – Записки НТШ). Львів, 1999. Т. 238. С. 46–94.

9. Собори Львівської єпархії XVI–XVIII століть / упоряд. та істор. нарис І. Сkochиляса. Львів, 2006. 464 с.
10. Skoczylas I. Sobory eparchii chełmskiej XVII wieku: program religijny Slavia Unita w Rzeczypospolitej. Lublin, 2008. 176 s.
11. Лотоцький О. Українські джерела церковного права. Варшава, 1931. 320 с.
12. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. Львів, 1925. 160 с.
13. Грушевський М. Історія України-Руси / Репринт. вид. Київ, 1995.
14. Грушевський М. Історія української літератури. Київ, 1928. Т. 5. Ч. 1.
15. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці // Грушевський М. Духовна Україна: Збірка творів. Київ, 1994. С. 136–255.
16. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі XVI–XVII ст. (Підсумки, джерела, методи дослідження) // Сучасність. 1992. № 3. С. 65–74.
17. Савич А. Нариси з історії культурних рухів на Україні та Білорусі в XVI–XVIII в. Київ, 1929. 340 с.
18. Sysyn F. E. The Formation of Modern Ukrainian Religious Culture: the Sixteenth and Seventeenth Centuries // Church, Nation and State in Russia and Ukraine / ed. G. A. Hosking. London, 1991. P. 1–22.
19. Дмитриев М. В. Между Римом и Царьградом: генезис Брестской церковной унии 1595–1596 гг. Москва, 2003. 320 с.
20. Назарко І. І. Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590–1960). Рим, 1962. 271 с.
21. Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / пер. М. Габлевич; за ред. О. Турія. Львів, 2000. 426 с.
22. Дмитриев М. Еще раз о митрополите Михаиле Рагозе и Брестских соборах октября 1596 года // Кризь століття: Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди 80-річчя. Львів, 2012. С. 358–369.
23. Тимошенко Л. В. Берестейська унія Михайла Рагози // Різдво Христове 2000: Статті й матеріали. Львів, 2001. С. 52–58.
24. Тимошенко Л. В. Київський митрополит Михайло Рагоза в історії української церкви // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету. 2000. № 6. С. 141–150.
25. Тимошенко Л. В. Митрополит Михайло (Рагоза) і підготовка собору Київської митрополії в Бересті 1596 року в контексті документальних джерел // Записки НТШ. Львів, 2018. Т. 271. С. 16–38.
26. Тимошенко Л. В. Михайло Рагоза і Берестейська унія // Київська старовина. 2000. № 5. С. 96–105.
27. Тимошенко Л. В. Невідомий василіянський життєпис митрополита Михайла Рагози // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Київ, 2001. Вип. 58. С. 5–7 (републікація: Наукові зошити Історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів, 2001. Вип. 4. С. 59–68).
28. Флоря Б. Н. Михаил Рагоза (Рогоза) // Православная энциклопедия. Москва, 2017. Т. 45. С. 648–652.
29. Documenta Unionis Berestensiseius que Auctorum (1590–1600) / ed. A. G. Welykyj. Romae, 1970. 540 p.
30. Kempa T. Metropolita Michał Rahozauniabrzeska // Klio. 2002. № 2. S. 49–51.

IV. ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ В XVI–XX СТ.

31. Kumor B. Ragoza Michał (ok. 1540–1599) // Polski Słownik Biograficzny. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. T. 30. S. 453–457.
32. Яковенко Н. М. Реформа “грецької” церкви: унія, оновлення православ’я // Історія української культури: У 5 т. Київ, 2001. Т. 2. С. 505–530.
33. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус. Львів, 2010. 832 с.
34. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 155.
35. Макарий (Булгаков). История Русской Церкви. Москва, 1996. Кн. 5. 539 с.
36. Шустова Ю. Э. Школа Львовского Успенского Ставропигийского братства в конце XVI – начале XVII в.: взаимодействие греко-славянских культурных традиций // Россия и христианский Восток. 2004. № 2–3. С. 178.
37. Лукашова С. С. Миряне и Церкви: религиозные братства Киевской митрополии в конце XVI века. Москва, 2006. 320 с.
38. Тимошенко Л. В. Київський митрополит Михайло Рагоза та церковні братства Львівської єпархії: порозуміння і конфлікт // З історії західноукраїнських земель. Львів, 2015. Вип. 10–11. С. 13–36.
39. Тимошенко Л. В. Ставропігія церковних братств у контексті Берестейської унії. Історіографічний аспект // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. Львів, 2006–2007. Вип. 15: Confraternitas. Ювіл. зб. на пошану Ярослава Ісаєвича. С. 250–267.
40. Isaievych Ia. Voluntary Brotherhood: Confraternities of Laymen in Early Modern Ukraine. Edmonton; Toronto, 2006. 324 p.
41. Monumenta Confraternitatis Stauropigiani / ed. W. Milkowicz. Leopoli, 1895. Vol. 1. 960 p.
42. Шустова Ю. Документи Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788): Источниковедческое исследование. Москва, 2009. 666 с.
43. Просфώνηια. Привѣтъ преосвященному архієпископу кир Михаилу, Митрополиту Кієвському и Галицкому и всея Росїи в братскои школѣ лвовьскои съ ставленіе гда же въ градѣ Львовѣ, первѣпосвященномъ рукоположеніи бѣ. Генуарія 17 року 1591 // Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. / ред. В. П. Колосова, В. І. Кречотень. Київ, 1978. С. 137–144.
44. ΠΡΕΣΦΩΝΗΙΑ: Текст і контекст: Зб. наук. пр. / за заг. ред. Б. Криси. Львів, 2013. 328 с.
45. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Ф. 3. Спр. МВ-412/14.
46. Тимошенко Л. Львівські собори першої половини 90-х рр. XVI століття: свідчення тогочасних джерел і інтерпретації дослідників // Записки НТШ. Львів, 2015. Т. 268. С. 340–368.
47. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 157.
48. Капраль М. Божоявленське братство Львова у XVIII ст.: Дослідження та матеріали. Львів, 2016. ХСV, 328 с.

SUMMARY

Skochylias Ihor

Lviv “Local” Synod of 1591 in the days of the first Ruthenian cultural and religious renewal: canonical status, typology and reform program

Attention is drawn to the Lviv Synod of 1591 as an attempt by the then Metropolitan of Kyiv Mykhaylo (Rogoza) to subordinate the Lviv Diocese to his spiritual jurisdiction and to extend the program of reforms initiated by him, based on the brotherhood movement, to the territories of the Ruthenian Voivodeship and Podillya. The clergy and laity meeting, held by Metropolitan Rogoza on January 25–27 at the local Assumption Church, had the status of a “Local” Synod and was part of the long pastoral journey of the head of the Ruthenian Church in the winter of 1591 to the southern (Ukrainian) part of the Metropolitan Archdiocese. The legitimacy of this public forum was determined by the canonical status of the Lviv Diocese at that time, which since its foundation in 1539 was formally regarded as the General Provincial of the Kyiv Metropolitan Archdiocese and Bishop of Lviv was treated as vicar (“courtyard”, curial) bishop-assistant of Metropolitan, without the title “Galician”. The author focuses on the analysis of two decrees of the Lviv Synod of 1591 – a decree banning the Lviv Bishop Gedeon (Balaban) from interfering with the affairs of the Assumption Stavropigion and a chart for founding a church brotherhood at Epiphany parish in Lviv. The successful conduct of this meeting made it possible for the Metropolitan of Kyiv to temporarily establish his jurisdiction over the local church institutions and at least seemingly lead to obedience and discipline Bishop Balaban. However, in the long run, Rogoza’s pastoral successes were short-lived since after the proclamation of the Union of Brest his position in the Diocese of Lviv, which remained faithful to Orthodoxy, finally faltered and the decision of the January Synod of 1591 became irrelevant, as the Metropolitan lost control and influence over local church structures. It is also established that the Lviv Synod of 1591 was typologically a Local Synod of the Kyiv Metropolitan Archdiocese.

Keywords: the Lviv Diocese, Local Synod, church brotherhoods, Metropolitan Mykhaylo (Rogoza)